

A. «Περί καταδιώξεως της ληστείας»

Νόμος του 1871 κυβέρνηση Α. Κουμουνδούρου

B. Η ληστεία στη λογοτεχνία

1. Ιστορικό μυθιστόρημα

(εποχή, πρόσωπα, έργα, περιεχόμενο)

2. Π. Καλλιγάς: «Θάνος Βλέκας»

1. Αποσπάσματα από το Θ. Βλέκα

(σχολιασμός, ψυχολογία των ηρώων, συνέπειες του εκτοπισμού-εξορίας, κοινωνική αποδοχή του φαινόμενου του εκτοπισμού- εξορίας)

α. Η μήτηρ....δυο γέροντες. σελ. 11-12

β. Ο βοσκός.....Τάσου. σελ. 23-25

γ. Ο μοίραχος.... και αυτή η μορφή. σελ. 27..31..35

Γ. Νησιά εξορίας

(τα σημαντικότερα νησιά όπου εξορίστηκαν πολίτες του νεοελληνικού κράτους στη διάρκεια του 20ου αιώνα)

Δ. Εκεί όπου σπανίζουν οι άνθρωποι.

(κριτήρια επιλογής των νησιών εξορίας)

Ε. Ανάφη

Στ. Πόροι και τρόποι διαβίωσης

Ζ. Ομάδες συμβίωσης

Βιβλιογραφία:

Τα στοιχεία Για το ιστορικό μυθιστόρημα και τον Καλλιγά έχουν παρθεί από:

Μ. Βίττι: Ιδεολογική λειτουργία της ελληνικής ηθογραφίας, Αθήνα 1991, σελ.15-36,

Κ. Στεργιόπουλου: Η νεοελληνική αφηγηματική πεζογραφία, Ιωάννινα 1977, σελ. 45-65

Δ. Τζιόβας: Κοσμοπολίτες και αποσυνάγωγοι, Αθήνα 2003, σελ. 111-249

A. «Περί καταδιώξεως της ληστείας»

Νόμος του 1871 κυβέρνηση Α. Κουμουνδούρου: αστυνομικό μέτρο από την οθωνική περίοδο για την καταστολή της ληστείας που οδήγησε αργότερα σε πλήθος εκτοπίσεων για πολιτικούς λόγους.

B. Η ληστεία στη λογοτεχνία

1. Ιστορικό μυθιστόρημα (εποχή, πρόσωπα, έργα, περιεχόμενο)

A. P. Ραγκαβής – Π. Καλλιγάς

Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, μια εποχή όπου το σύγχρονο μυθιστόρημα βρίσκεται στην αφετηρία του, θα μπορούσε να εντοπίσει κανείς πολλαπλούς παράγοντες να συγκεκριμενοποιούνται στην ιδιαίτερη κατά περίπτωση συγγραφέα επιλογή αντιμετώπισης της κοινωνικής πραγματικότητας. Οι Ραγκαβής και Καλλιγάς είναι χωρίς αμφιβολία δύο πρωτοπόροι του είδους, εάν δε θελήσουμε να προσεγγίσουμε τη δημιουργική δυναμικότητα και τη φύση της όλης παρουσίας τους, θα πρέπει να σταθούμε με προσοχή στην κοινωνική κατάσταση μέσα στην οποία δρουν. Στην Αθήνα, που από μια μικρή κωμόπολη προβιβάζεται σε πρωτεύουσα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους αυτό το διάστημα, συνωστίζεται μια πανσπερμία από Έλληνες της Διασποράς. Πολλοί είναι αυτοί που έρχονται εδώ από πατριωτισμό, άλλοι ωστόσο κινούνται από διαφορετικά αίτια. Τα προβλήματα του κράτους, εκρηκτικά, χρονίζουν άλυτα, είτε αναφερόμαστε σε ζητήματα διοίκησης, είτε δικαιοσύνης και προπάντων αποκατάστασης των αγωνιστών. Ο νεαρός Βαυαρός βασιλιάς, Όθωνας, αποτυγχάνοντας να επιβάλλει ένα σύστημα διακυβέρνησης απόλυτης μοναρχίας, αναγκάζεται να δώσει σύνταγμα στους Έλληνες το 1843. Η κατάσταση ωστόσο δεν καλυτερεύει, η ανεπάρκεια του είναι εμφανής, δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τα προβλήματα εσωτερικής ασφάλειας και να προνοήσει για την οικονομική και κοινωνική οργάνωση, που αποτελεί γενικό αίτημα. Η ληστεία αποκτά ανησυχητικές διαστάσεις, η διανομή των γαιών που απαλλοτριώθηκαν από τους Τούρκους τσιφλικάδες αποτελεί ένα επείγον ζήτημα, που χρονίζει, ενώ συνεχίζεται η εκμετάλλευση εις βάρος αυτών που, καλλιεργούν πραγματικά τη γη. Η δικαιοσύνη ανίκανη να ανταποκριθεί στο ρόλο της, παραμένει αναποτελεσματική.

Βρισκόμαστε σε μια εποχή, όπου πρωτοδιατυπώνεται η Μεγάλη Ιδέα από τον Ι. Κωλέττη, την οποία ενστερνίζεται ο βασιλιάς Όθωνας, το περιεχόμενο της οποίας αφορά στην απελευθέρωση των κατοικημένων από Έλληνες περιοχών, οι οποίες βρίσκονται ακόμη κάτω από την κυριαρχία της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η ιδεολογία αυτή και το πρόγραμμα που πρόβαλλε, αποδείχτηκε αποτελεσματική για την εσωτερική πολιτική, παγίδευσε τον ελληνικό λαό και εξωράισε τις ασχήμιες της εποχής. Τελικά η Μεγάλη Ιδέα λειτούργησε αποτελεσματικά σαν αντιπερισπασμός μέσα στα ρεύματα της κοινής γνώμης στο εσωτερικό της χώρας.

Η ιδεολογία της Μεγάλης Ιδέας μεταφράστηκε στον πολιτιστικό χώρο με την προσκόλληση σε συντηρητικές απόψεις όσον αφορά τη χρήση της γλώσσας. Στα 1850 καθιερώθηκε ένα λογοτεχνικό βραβείο με έπαθλο το αξιολύλευτο ποσό των χιλίων δραχμών, σε όποιον έγραφε σε αρχαιοπρεπή ελληνική γλώσσα ποιήματα υψηλών θεμάτων, στα οποία φυσικά θα εξυμνούνταν τα πολιτιστικά ιδεώδη της φυλής. Ο διαγωνισμός αυτός ανατέθηκε στο Πανεπιστήμιο με εισηγητή τον Α.Ρ. Ραγκαβή και συντέλεσε αναμφίβολα στο να περιφρονηθεί η γλώσσα, που μιλούσε ο λαός. Η σύγκυση των αξιών στην μικρή, αποπνικτική αθηναϊκή κοινωνία της εποχής είναι δεδομένη και επιδρά χωρίς αμφιβολία στην περιορισμένη πνευματική δραστηριότητα αυτών των χρόνων. Μέσα σ' αυτό το κλίμα εντάσσεται το πεζογραφικό έργο του Ραγκαβή αλλά και του Καλλιγά που ουσιαστικά μας ενδιαφέρει. Πρόκειται για δυο λογίους που κατείχαν σοβαρές διοικητικές θέσεις και που οι συνολικές ασχολίες τους ξεπερνούν τα λογοτεχνικά τους ενδιαφέροντα. Ο Ραγκαβής ασχολήθηκε πέρα από τη λογοτεχνία με το θέατρο, την αρχαιολογία, την ιστορία και με μεταφράσεις, ο Καλλιγάς επίσης, αν και έγραψε ένα μόνο μυθιστόρημα, ασχολήθηκε με μελέτες που αφορούν στο χώρο της ιστορίας και του δικαίου.

2. Π. Καλλιγάς: «Θάνος Βλέκας»

Ο «Θάνος Βλέκας» το μοναδικό μυθιστόρημα αλλά και λογοτεχνικό κείμενο του Π. Καλλιγά εκδόθηκε σε συνέχειες από το περιοδικό Πανδώρα στα 1855. Το έργο παραμένει ένα αληθινά πρωτοποριακό μυθιστόρημα για την εποχή του παρά τις όποιες γλωσσικές και καλλιτεχνικές του αδυναμίες. Ο Παύλος Καλλιγάς σ' αυτό του το έργο, κρατάει μια στάση ιδιαίτερη και απόλυτα

προσωπική όσον αφορά τη σχέση του με τον αναγνώστη. Δεν σκοπεύει καθόλου στην εξαπάτηση του, αντίθετα τον τοποθετεί μπροστά στα προβλήματα και δηλώνοντας του αποκάλυπτα, πως δεν υπάρχει δικαιοσύνη στη χώρα. Η καταγγελία του αυτή γίνεται πιο έντονη, όταν αγγίζει θέματα, όπως αυτά της ληστείας. Ο Καλλιγιάς αναλύει το συγκεκριμένο φαινόμενο και μάλιστα από την πιο δυσάρεστη πλευρά του, της συνεργασίας των ληστών και της ανοχής τους από επίσημους κύκλους της Αθήνας. Το αφήγημα έχει σαν τίτλο το όνομα του πρωταγωνιστή του και είναι απλοϊκό στη σύνθεση του, χωρίζοντας τα πρόσωπα σε καλούς και κακούς. Ο Θάνος, είναι ένας απλός, τίμιος, αγρότης, ο αδελφός του Τάσος λιποτακτεί και γίνεται ληστής, έχοντας την αγάπη και τον θαυμασμό της μητέρας του, παραδίδεται ωστόσο και αμνηστεύεται κάνοντας στη συνέχεια καριέρα στρατιωτικού. Ο Θάνος προκειμένου να γλιτώσει από τα **αντίποινα**, περνάει στη Θεσσαλία, όπου χωρίς να έχει **αμνηστευθεί** δουλεύει στα κτήματα του μεγαλοκτηματία Αυφαντή, την κόρη του οποίου αγαπά. Ο Τάσος στη συνέχεια με την βοήθεια ισχυρών φίλων του προσπαθεί να ιδιοποιηθεί τα κτήματα όλου του χωριού, μάλιστα μπροστά στις διαπραγματεύσεις βάζει τον ανύποπτο αδελφό του, τον οποίο τελικά σκοτώνουν οι χωριάτες, ως υπεύθυνο, όταν αντιλαμβάνονται την εις βάρος τους απάτη. Ο Καλλιγιάς στο έργο καταγγέλλει την άρχουσα τάξη, αλλά και την διπροσωπία των ισχυρών της επαρχίας, τη βραδύτητα των δικαστηρίων, το φορολογικό σύστημα τις ελλείψεις του νόμου σε βάρος των αγροτών, την αμορφωσιά του κλήρου. Το έργο αποπνέει αγάπη για τους απλούς αγράμματους ανθρώπους, που δεν μπορούν να αντιληφθούν την κακία και τη σκληρότητα του κόσμου. Τα γεγονότα εξάλλου φαίνεται, ότι βαραίνουν στο έργο και όχι τα πρόσωπα, αυτά είναι που κυρίως απασχολούν και τον Καλλιγιά.

Ο Καλλιγιάς, υπουργός Δικαιοσύνης και ο ίδιος, στην κυβέρνηση Μαυροκορδάτου, δεν επιλέγει χωρίς ιδιαίτερη προσοχή τη στιγμή της δημοσίευσης του έργου (1855), και μάλιστα στο περιοδικό «Πανδώρα», που για πρώτη φορά φιλοξενεί τέτοιο κείμενο. Το μυθιστόρημα σίγουρα ανάγεται πριν το 1855 και θα μπορούσε να θεωρηθεί, και σαν προσπάθεια να σωθεί μέσα από την πολιτική ιδιότητα του συγγραφέα του κάτι στο χώρο της δικαιοσύνης, να καταδειχθεί η έντονη αντίθεση του με την πολιτική του Όθωνα. Το έργο δεν υπάρχει αμφιβολία, πως βρίσκεται σε απόλυτη συνέπεια με την πολιτική και ηθική στάση του Καλλιγιά, στην οποία παρέμεινε πιστός καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του. Ήταν αντίθετος με την Μεγάλη Ιδέα και διατύπωσε μian αρχή, που θα μπορούσαμε να την ονομάσουμε «του ορίου δεκτικότητας του λαού». Σύμφωνα με τις απόψεις του οι Έλληνες θα έπρεπε, πρώτα να ωριμάσουν, παρότι έγιναν ανεξάρτητοι, για να επωφεληθούν τα αγαθά του πολιτισμού. Έβλεπε χωρίς αυταπάτες την ωμή πραγματικότητα, που ίσχυε για τη χώρα, η οποία θα έπρεπε να εξυγιανθεί και να προσαρμοστεί σταδιακά στα δυτικά ήθη. Μια τέτοια ρεαλιστική όραση για την αντιμετώπιση της εσωτερικής πολιτικής κατάστασης, αυθόρμητα οδήγησε σε μια ρεαλιστική όραση της τέχνης.

Αποσπάσματα από το Θ. Βλέκα (Π. Καλλιγιά: Θάνος Βλέκας, Νεφέλη, Αθήνα 1987)

1. Η μήτηρ....δυο γέροντες. σελ. 11-12
2. Ο βοσκός.....Τάσου. σελ. 23-25
3. Ο μοίραχος.... και αυτή η μορφή. σελ. 27..31..35

Γ. Νησιά εξορίας

Τόποι εξορίας ήταν διάφορα νησιά, κυρίως μικρά και άγονα, στα οποία οι συνθήκες ζωής και η πρόσβαση ήταν εξαιρετικά δύσκολες. Έτσι η **Φολέγανδρος** υπήρξε τόπος εξορίας από το 1924 για πολλούς αριστερούς, που το 1936 ανέρχονταν σε 200. Στην **Αμοργό** οι πρώτοι κομμουνιστές εξόριστοι έφτασαν το 1927. Στη **Σκύρο** την περίοδο 1916-20 είχαν εκτοπιστεί αντιβενιζελικοί, ενώ ο πρώτος κομμουνιστής φτάνει το 1925. Ο αριθμός των νησιών που χρησιμοποιούνται ως τόποι εξορίας αυξάνεται όσο οι διώξεις εντείνονται και γίνονται μαζικότερες, δηλαδή μετά το '28-29. Από τους κυριότερους τόπους εξορίας τη δεκαετία του '20 ήταν η άνυδρη, φτωχή και «μακρινή» **Ανάφη**: Βαπόρι έρχεται όταν συμφωνήσουν η θάλασσα και οι μεγαλοκαρχαρίες εφοπλιστές. Πολλές φορές για να κατορθωθεί συμφωνία κυλάν και μήνες...», γράφει στις 13-5-1925, ένας εξόριστος. Οι πρώτοι εξόριστοι εκεί ήταν 4 μοναρχικοί αξιωματικοί, ακολούθησαν 2 ξένοι

κατηγορηθέντες για κατασκοπεία καθώς και ληστές και λαθρέμποροι. Οι πρώτοι αριστεροί εκτοπίστηκαν το 1924 και ο αριθμός τους αυξανόταν συνεχώς. Η Ανάφη γνωρίζει ημέρες δόξας στη δεκαετία του '30.

Δ. Εκεί όπου σπανίζουν οι άνθρωποι.

Στα νησιά της εξορίας προστίθενται ο **Άγιος Ευστράτιος** και η **Γαύδος**. Στον Αη-Στράτη οι πρώτοι εξόριστοι στάλθηκαν το 1929. Μεγάλος αλλά άγνωστος είναι ο αριθμός των εξόριστων την περίοδο 1929-35, ενώ περί τους 950 εκτοπίζονται εκεί από το 1935 ως το 1943. Η Γαύδος, όπου «σπανίζουν οι άνθρωποι και τα ζώα και τα δέντρα», «αυτό το ξερονήσι που παράγει μόνο θανατηφόρους σκορπιούς, που πέθαναν αρκετοί κομμουνιστές από την πείνα, τις στερήσεις και τις αρρώστιες και δίκαια ονομάστηκε νησί του θανάτου», ήταν ένας από τους κυριότερους και χειρότερους τόπους εξορίας τη δεκαετία του '30. Το 1931-32 ήταν εκεί ο Θ. Κλάρας (Άρης Βελουχιώτης) και ο Ανδρέας Τζήμας (Σαμαρινιώτης) και το '34-35 πολλοί επιφανείς του Κ.Κ, όπως οι Μ. Παρτσαλίδης, Μ. Πορφυρογένης, Β. Μπαρτζιώτας. Η **Γυάρος**, το γνωστό «ξερονήσι» του Εμφυλίου και της δικτατορίας του 1967, άρχισε να λειτουργεί ως τόπος εξορίας στις αρχές της ίδιας δεκαετίας, του '30, κατά τη μεταξική περίοδο δε είχε περί τους 50 εξόριστους. Τόποι εξορίας είναι επίσης η **Ιος**, όπου το 1929 υπήρχαν 16 εξόριστοι, οι **Παξοί**, η **Κίμωλος**, η **Σίκινος**, τα **Ψαρά** και η **Σαντορίνη**, όπου το 1926 εκτοπίστηκε από την παγκαλική δικτατορία ο Α. Παπαναστασίου και το 1927 υπήρχαν 13 κομμουνιστές.

Μετά το αποτυχημένο βενιζελικό πραξικόπημα του Μαρτίου 1935 τον δρόμο της εξορίας παίρνουν και αρκετοί αστοί πολιτικοί. Ο Α. Μιχαλακόπουλος εκτοπίζεται στην **Πάρο**, ο Π. Κανελλόπουλος στην **Κάρυστο** και ο Γ. Καφαντάρης στη **Ζάκυνθο**. Η «κοσμογονία» του Κονδύλη εκτοπίζει μεταξύ άλλων προσωπικοτήτων τον Δ. Γληνό και τον Κώστα Βάρναλη στον Άγιο Ευστράτιο και τον Α. Παπαναστασίου στη **Μύκονο**. Μετά την Παλινόρθωση και την «γενική» αμνηστία του Γεωργίου, εκατοντάδες παραμένουν στους τόπους εξορίας, παρά τις διαμαρτυρίες και τη μεγάλη απεργία πείνας τον Δεκ. του '35. Τον Μάιο του '36, ενώ το διάλειμμα της αβασίλευτης ταλαιπωρημένης δημοκρατίας πλησιάζει προς το τέλος του, οι μεγάλες απεργίες και τα συλλαλητήρια που συγκλονίζουν την Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, τη Δράμα, την Καλαμάτα και πολλές άλλες πόλεις καταστέλλονται βίαια, με αποκορύφωμα την αιματηρή 9η Μαΐου στη Θεσσαλονίκη. Ένα νέο κύμα συλλήψεων και εκτοπίσεων στέλνει πάλι στα νησιά εκατοντάδες πολίτες. Συλλαμβάνονται από το Μεταξά αυτή τη φορά όσοι γνωστοί κομμουνιστές μπορούσαν να βρεθούν και στελέχη των εργατικών συνδικάτων που κρίνονταν επικινδύνως αριστεροί. Επίσης, συλλαμβάνονταν ή κρατούσαν άνδρες και γυναίκες που έτρεφαν φιλικά αισθήματα για τις συνδικαλιστές ενώσεις ή διαπνέονταν από αριστερές ιδέες ή είχαν δεσμούς με αριστερούς ή αριστερές οργανώσεις. Σύμφωνα με τη νομοθεσία, που επέτρεπε τη φυλάκιση ή την αποστολή τους σε εξορία, στο εσωτερικό, δίχως δίκη, ορισμένοι τους φυλακίστηκαν αλλά η πλειονότητα εστάλη σε απομακρυσμένα μέρη της ενδοχώρας, ή το συνηθέστερο σε νησιά. Οι τόποι υπήρχαν ήδη και ήταν προκαθορισμένοι για την αποστολή εκεί των «δημοσίων κινδύνων». Συχνά χρησιμοποιούνταν ένας ιατρικός ευφημισμός: μια φυλακή, ή ένας τόπος εξορίας, λειτουργούσε ως «απομονωμένο νοσοκομείο», προκειμένου να εμποδιστεί η μόλυνση και άλλων είτε από εμπόρους ναρκωτικών είτε από φορείς επικίνδυνων πολιτικών ιδεών.

Ε. Ανάφη

Ένα από τα νησιά, γνωστός τόπος εξορίας για τον οποίο υπάρχουν πολλές πληροφορίες προερχόμενες είτε από απομνημονεύματα είτε με τη μορφή ζωγραφικών αναπαραστάσεων, είναι η Ανάφη, το νοτιοανατολικό άκρο των Κυκλάδων, μια μικρή βραχώδης νήσος, όπου αποστέλλονταν ζωοκλέφτες, χασισομανείς, μικροαπατεώνες, ύποπτοι για κατασκοπεία, ανθέλληνες προπαγανδιστές και πολιτικοί κρατούμενοι ποικίλων ιδεολογικών αποχρώσεων. Οι πρώτοι, εσωτερικοί πολιτικοί κρατούμενοι που εστάλησαν εκεί ήταν λίγοι φιλομοναρχικοί το 1918, αλλά κανονική ομάδα σχηματίστηκε από το 1924 και ύστερα. Όταν τα μέλη ήσαν μόνο κομμουνιστές τη

μορφή της οργάνωσης την περιέγραφαν ως «κοινόβιο», αλλά όταν ήταν και άλλων ειδών πολιτικοί κρατούμενοι αυτοαποκαλούνταν «κομμούνα». Στη διάρκεια του καθεστώτος του Μεταξά, στο νησί εστάλησαν εκατοντάδες άτομα (από 750 έως ένα σκληρό πυρήνα 220 τις παραμονές της Κατοχής). Η Ανάφη ξαναχρησιμοποιήθηκε ως τόπος εξορίας στη διάρκεια του εμφυλίου και στη χούντα. Μεταξύ των πρώτων εξόριστων που έφθασαν στο νησί, στην αρχή του καθεστώτος του Μεταξά, ήταν ο καθηγητής του Συνταγματικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών Αλέξανδρος Σβώλος, ο καθηγητής Θ. Τσάτσος και άλλοι πνευματικοί άνθρωποι, δικηγόροι, συνδικαλιστές και στελέχη όπως ο Γ. Σοφιανόπουλος, ο Λάσκαρης, ο Κ. Γαβριηλίδης και ο Δ. Γληνός, καθώς κι εκείνοι που ήταν μέλη του Κ.Κ., όπως ο Κ. Θέος, ο Γ. Σιάντος και ο Μ. Πορφυρογέννης.

Στ. Πόροι και τρόποι διαβίωσης

Πώς μπορούσε, ένα άτομο στην εξορία, ποινικός ή πολιτικός κρατούμενος, να ζήσει; Ορισμένοι ελάμβαναν χρήματα και εφόδια από τις οικογένειές τους, αλλά άλλοι που δεν είχαν αυτές τις ευκολίες, ελάμβαναν ένα μικρό ποσό από το κράτος, ανά μήνα, συνήθως με καθυστέρηση ή με τη μορφή κουπονιών, με τα οποία έβρισκαν τόπο διαμονής και πλήρωναν για τη συντήρησή τους. Μερικές φορές οι κρατούμενοι μπορούσαν να δουλεύουν ως αγροτικοί εργάτες παίρνοντας ένα μισθό που τους βοηθούσε να πληρώσουν το ενοίκιο και να αγοράσουν τρόφιμα. Κάποιοι από τους ποινικούς μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν τα μέσα τους για να νοικιάσουν ένα δωμάτιο, ακόμη και στάβλο, και να αγοράσουν τρόφιμα αλλά η άλλη κατηγορία των εξόριστων ζούσαν πολύ διαφορετικά. Ανεξαιρέτως και ασχέτως του νησιού όπου βρίσκονταν, οι πολιτικοί εξόριστοι σχημάτιζαν ομάδες που όλες είχαν την ίδια βασική οργάνωση και κανόνες λειτουργίας. Όλοι αντιμετώπιζαν τα ίδια προβλήματα: τη διατήρηση της τάξης και του ηθικού, τη σύναψη λογικών εργασιακών σχέσεων και με τον ντόπιο πληθυσμό και με τα μέλη της αστυνομικής δύναμης που τους φρουρούσε. Από τους ντόπιους εξαρτιόταν για την ενοικίαση διαμονής και γης, για τις αγροτικές καλλιέργειες και την εκτροφή ζώων. Η αστυνομία μπορούσε να κατακρατά την αλληλογραφία και τα δέματα που έστελνε η οικογένειά τους ή να παρεμποδίζει την επικοινωνία τους με τον έξω κόσμο, που έτσι κι αλλιώς, λογοκριμένη.

Ζ. Ομάδες συμβίωσης

Στους τόπους εξορίας, όπως και στις φυλακές, οι εξόριστοι φρόντιζαν να οργανώσουν την ομαδική ζωή τους. Για να αντιμετωπίσουν την πείνα, τις αρρώστιες -τους θέρριζε η φυματίωση, η ελονοσία, ο τύφος- την αποθάρρυνση, την κατάθλιψη και τις απαγορεύσεις, οργάνωναν τις «ομάδες συμβίωσης πολιτικών εξόριστων» (ΟΣΠΕ). Τα πρώτα χρόνια ονομάζονταν «κολλεκτίβες», στο πλαίσιο των οποίων λειτουργούσαν κομματικές οργανώσεις και επιτροπές. Δεν ήταν πολλές, γιατί στα περισσότερα νησιά οι εκτοπίσεις αφορούσαν μεμονωμένα άτομα ή μικρές ομάδες. Αργότερα όμως, όσο μεγάλωνε ο αριθμός των εξόριστων, οι οποίοι δεν ήταν πλέον μόνον κομμουνιστές, άρχισε η λειτουργία των «ομάδων συμβίωσης». Βασιζόταν στην αλληλεγγύη και απέβλεπε στην στοιχειώδη κάλυψη των βασικών αναγκών: εξεύρεση τροφής και οργάνωση συσσιτίων -στα άγωνα και φτωχά νησιά και οι ίδιοι οι κάτοικοι επιβίωναν δύσκολα- καταμερισμό των εργασιών (π.χ. μάζεμα ξύλων, ψήσιμο ψωμιού, καθαριότητα), διαχείριση των οικονομικών της ομάδας, οργάνωση μαθημάτων. Η τριμελής επιτροπή του «γραφείου» κάθε ΟΣΠΕ διαχειριζόταν τα λιγοστά εφόδια και χρήματα και όριζε υπευθύνους για κάθε δραστηριότητα. Η επιβίωση των εξόριστων, στους οποίους απαγορευόταν η εργασία, βασιζόταν στο δεκάδραχμο που λάμβανε ο καθένας από το κράτος -όταν δεν καθυστερούσε ή δεν κοβόταν- στις επιταγές και στα τρόφιμα που έστελναν οι οικογένειές τους και στα εφόδια που προσπαθούσε να στέλνει η οργάνωση «Εργατική Βοήθεια». Ο κάθε εξόριστος έδινε στην ομάδα το 50% των χρημάτων και των τροφίμων που του έστελναν οι δικοί του. Μοιράζονταν τα πάντα, ακόμη και τα τσιγάρα, για τα οποία υπήρχε αυστηρή διανομή με δελτίο - συνήθως δύο τσιγάρα την ημέρα σε κάθε καπνιστή- και τα οποία έκοβαν σε «μισαδάκια», «τριτάκια», «τεταρτάκια». Οι άρρωστοι έπαιρναν μεγαλύτερη μερίδα τροφής, ήταν δε τυχεροί όσοι

είχαν στην ομάδα κάποιον/α συνεξόριστο/η γιατρό ή νοσοκόμο, ιδίως αν είχε μαζί του κανένα κουτί πρώτων βοηθειών με το οποίο κάλυπτε και τις ανάγκες των ντόπιων.